

**ULOGA
NEESTETSKE
HIRURGIJE
U HISTORIJI
FILOZOFIJE**

Zapadno friziranje istočne filozofije

Dr. Ferid MUHIĆ

Stavovi u ovoj knjizi izazvat će žestoko protivljenje kod svih čitatelja obrazovanih u tradiciji takozvane *zapadne filozofije*.¹¹ Izvjesnost s kojom se ovo može predvidjeti potječe od svijesti o obimu hirurških poduhvata koji su izmijenili istinito lice filozofije, te i od činjenice da je ova sistematski producirana priča potvrđivana do u beskonačnosti o navodnoj *zapadnoj filozofiji*, i ona danas ima status očigledne istine u koju su uvjereni jednakom sigurnošću i seoske budale a i nobelovac Bertnard Rasel.

Međutim, u rukama takozvane *zapadne filozofije*, skalpel neestetske hirurgije potaknut naglašeno ideološkim motivima (na prvom mjestu od ambicije za svjetsku duhovnu supremaciju i političko-ekonomsku hegemoniju), izvršio je takve poduhvate na autentičnu historiju filozofije i duhovnosti da je krajnje nemoguće da se rekonstruira njeno istinito lice. Ona ne samo što je izgubila svoju izvornu ljepotu već je izgubila i svoj istiniti identitet. Da bi stvari bile još gore, izvršena je i složena, ali i krajnje uspješna lobotomija. Filozofija i čitava duhovna tradicija danas pate od amnezije o kojoj nema ama baš nikakva lijeka, dočim, zbog drastično izmijenjene fizionomije, njih ne mogu prepoznati čak i ondje gdje su oni rođeni ili gdje su izrasli!

Nijedan filozof od onih koji se standardno spominju, a to znači, u svim udžbenicima, monografskim studijama, enciklopedijama itd. kao utemeljitelji zapadne filozofije, nikada nije bio u tom dijelu svijeta! Oni nisu bili ondje ni rođeni, niti su ikada vidjeli *zapadni svijet*, niti su o njemu nešto načuli, niti su, pak, imali nešto vrijedno načuti o njemu - kada smo već kod toga. Može izgledati izlišnom do banalnosti, ili šokantno novom, činjenica što su ovi filozofi (inače, poznati pod pogrešnom odrednicom izvedenom imenom Sokratovim, koji čak ne pripadaše njihovom misaonom krugu, kao *sokratovci*), kojima, ustvari, bolje priliči, zbog neosporna statusa njihovog hronološkog prioriteta i visoke razine njihove misaone originalnosti i stvaralačke osobnosti, odrednica *prvi filozofi*, koji potječu od *istočnog dijela* Sredozemlja; oni su ondje bili rođeni, oni su ondje proveli sav svoj život, ondje su formirali svoje filozofske koncepcije, ondje su, bez izuzetka, svi i umrli. Ono što se danas označava kao *zapadna filozofija*, *zapadna nauka*, *zapadna civilizacija*, ne samo što ne potječe iz zapadne Evrope već njeno nastajanje, razvitak i konceptualiza-

¹¹ Tekst je preuzet iz nedavno objavljene knjige prof. Ferida Muhića pod naslovom „Филозофи утешители“ posvećene Sokratu i Platonu. Knjigu je izdala renomirana izdavačka kuća „Tabernakul“. U filozofskim tekstovima na bosanskom jeziku kada se spomene zapadna ili istočna filozofija lektori pribjegavaju kvalifikativima „zapadnjačka“ ili „istočnjačka“ filozofija, nauka, civilizacija, zapadajući, u svjetlu ove rasprave Ferida Muhića, u dvojnu grešku. Ako je filozofija zapadna ili istočna, svejedno, onda kvalifikativi „istočnjačka“ ili „zapadnjačka“ čija je nakana, ustvari, da pojačaju ili da pre naglase njenu regionalnu odrednicu, još više potvrđuju spomenutu grešku. Po nijednoj osnovi ona ne može da bude više zapadna ili više istočna od onoga što jeste ukoliko se imenuje „istočnjačkom“ ili „zapadnjačkom“ (Prim. prevodioca).

cija dovedena do konačnice, nemaju apsolutno nikakve veze ni duhovni doticaj sa zapadnom Evropom. Izvorno, filozofija potječe, razvija se i cvjeta u regionu istočnog Mediterana, u unutrašnjosti koordinata markiranih kao krajnji jugoistok Evrope. Ovaj region djelimično je ucjepljen u jugozapadnim područjima Azije, a u njemu uvlači se i sjeverozapadni dio Afrike.

Temelji takozvane „Zapadne filozofije (nauke, civilizacije)“ u cjelosti su postavljeni upravo u ovom regionu. Konkretno, od samih početaka, pomoću svog produktivnog misaonog obzorja, i potom do svoje konačnice: od Orfeja, Talesa, Heraklita... do Sokrata, Platona, Aristotela, filozofija, nauka, civilizacija, predstavljaju ekskluzivni duhovni brend, prisutan samo ondje i nigdje na drugom mjestu u Evropi, poglavito ne u takozvanoj „Zapadnoj Evropi“. Oni su najintenzivnije prisutni i najkreativniji u svojim dostignućima prije svega u sinorima dva velika poluostrva istočnog dijela Mediterana: Balkana i Male Azije! Na ova dva poluostrva, prije dvije i po hiljade godina, susrećemo filozofiju i pjesništvo, nauku i umjetnost u čudnovato formiranim nanosima prefinjenog zlatnog pijeska, posipano diljem primorskih područja, naročito impresivnih u arealima jugoistočnog Balkana i u gradovima diljem zapadnog brijega Anadolije, poredane poput jata velikih bijelih ptica raširenih krila; potom u primorskim regionima Fenikije, u Egiptu na obali velike rijeke Nil, na ostrvima u Jonskom i Egejskom moru, do južne Italije i Sicilije. Isti obrazac beskrupuloznog prisvajanja duhovne tradicije od sasma drugačijih prostora, i fabriciranje i njezino proglašenje *zapadnom*, može se vidjeti i u općeprihvaćenoj na odveć notorno uobičajenoj podjeli teoloških doktrina i praksi na 1. *Istočne religije* – orijentalne, azijske – (potpunim ignoriranjem njihovog ogromnog broja i ogromnih uzajamnih razlika) i, s druge strane, na 2. *kršćanstvo*, kao zapadna, pa još i, gle! evropska religija?! Činjenice, međutim, jasno pokazuju da Evropa, uključujući, razumije se, i takozvani *zapadni svijet*, nikada nije stvorila vlastitu religiju. Kao što je poznato, sve tri monoteističke religije: jevrejska, kršćanska, islamska – potječu, ni manje ni više, iz Azije, skoro iz avlije jedne te iste kuće! Onima koji sa ruglom i prezirom govore i pišu o „divljim Azijatima“ koji su tokom historije samo palili i uništavali sve ono što je stvorio evropski genij, treba objasniti da je Azija upravo rodno mjesto i kolijevka najuzvišeniije i najsubtilnije emanacije čovjekovog duha: misao o jednom Bogu! – epitomizirana u trima jednobožačkim religijama nastalim upravo na potonjem kontinentu!

Utoliko što su ove religije po definiciji *istočne*, nijedna od njih ne može biti *zapadna*! Svakako, treba imati u vidu da se one mogu regionalno opredjeljivati tek prema mjestu svog nastanka; po svojoj duhovnoj inspiraciji i rasprostranjenosti, univerzalne su religije. Onako kao što su se širile i prihvale u svijetu

jednako su se širile i nailazile na prijemčivost i na Zapadu, ali mjesto njihovog nastanka ostaje Bliski Istok, konkretno, jugozapadna Azija.

Pa ipak, bez bilo kakve osnove i uprkos svekolike faktografske evidencije, zapadna tradicija proglasila je druge dvije velike religije *istočnim*, i time ne samo što ih je odijelila od treće već onu, treću (kršćanstvo), proglasila je *zapadnom* religijom, koja nema ništa zajedničkog s dvjema religijama.

Takav brutalan hirurški rez omogućio je da se pripremi i izvrši možda najperverziji duhovni čin u cijeloj historiji, sa najstrašnijim posljedicama po živote ljudi i vrijednosti uzajamnog razumijevanja, poštivanja i ljubavi. Tim je činom postalo moguće da se najuzvišenija vjera u jednog Boga i najnesebičnija ljubav prema Njemu, činjenica zajednička trima religijama, preokrene u motiv za najgnusnije poricanje prava vjerovanja u drugog Boga osim „mojega“, onaj kome vjeruje „moja“ religija, i u egoističnoj, do krajnje mjere izraženoj, mržnji prema onom jednom i istom Bogu, predstavljenom u recepciji vjernika koji pripadaju drugim religijama. Od križarskih ratova do danas, ta mržnja ne popušta. Ni po kojoj osnovi ljudsko danas nije toliko podijeljeno, ni po kojoj drugoj liniji destruktivna energija šizofreničkog potencijala savremenog uzajamno suprotstavljenog svijeta nije tako jasno ocrтана kao što je u fantazmagoričnoj liniji imaginarnog, a toliko strašnog i realnog fronta na kojem ratuju delirijumske tvorevine šizofreničkog uma: *Zapadni Bog protiv Istočnog Boga!*

Jasno je da nema osnove ni za jedno, ni za drugo, budući da, kao što smo vidjeli, nastanak antičke filozofije (nastale, formulirane i do konačnice dovedene na Balkanu, u Maloj Aziji i Sjevernoj Africi) ničim ne upućuje nazivu *zapadna filozofija*, niti je pak to, na neki način, opravdava. A, ipak, taj je naziv danas prihvaćen kao naučna istina i uzdignut do pijedestala neosporne činjenice. Kao što smo rekli, istina je potpuno suprotna. Naime, izvorna filozofija - regionalno definirana odrednicom *istočno mediteranska filozofija* - razvijana od prvih filozofa zaključno s Aristotelom i *helenizmom*, izravno utječe na zapadnoevropsku misao i bitno je inspiriše; s druge strane, zapadnoevropska misao nikada i u najmanjoj mjeri nije utjecala na antičku filozofiju i ničim je nije inspirirala. Razlog je jednostavan. Čak duge vijekove, nakon što je antička filozofija dostigla svoj duhovni apogej i postupno zgasnula diljem takozvanog Zapada, nije postojalo ni filozofije, ni nekakav organizirani duhovni život kojim bi ona uopće mogla utjecati.

Razumije se, podjela filozofije (kao i književnosti, slikarstva, poezije...) prema regionalnom kriteriju je, objektivno, samo tehnički instrument za preglednu klasifikaciju. S pozicije sadržajne analize, regionalizacija je *nonsens* i, kao takva, nema nikakve supstancijalne opravdanosti. Povezivanje sa geograf-

skim faktorima, u krajnoj instanci je, bez izuzetka, inspirirano nacionalnim narcizmom i željom za kolektivnim samopotvrđivanjem. Prema tome, regionalna podjela historije filozofije (kao i umjetnosti), predstavlja ideološki motivirani postupak, tako da je ta podjela totalno irelevantna glede predmetne analize i razumijevanja filozofije i umjetnosti.

Ono što je filozofsko i umjetničko u čovjeku starije je od onog što je nacionalno. Čak i od svih fragmentacija, odnosno kristalizacija na liniji stvaranja kolektivnih identiteta. Razumijevanje filozofije, (i opet: kao i sve umjetnosti!) zbog toga ni na kakav način ne vodi od postuliranja do nacionalnog identiteta i promoviranja hipoteze o nekakvom „nacionalnom geniju“. Drugačije kazano, ne razumijemo filozofiju pomoću razumijevanja nacije, već obrnuto, pomoću filozofije razumijevamo suštinske odrednice nacije i nacionalnog! Ono što se može razumjeti u filozofiji pomoću regionalnih ili kulturno-nacionalnih činitelja, to, jednostavno, nije filozofija! Zbog toga, ako dođete do određenih saznanja o filozofiji i umjetnosti utemeljenih na regionalnoj analizi i nacionalnoj pripadnosti filozofa i umjetnika, treba da znate da se takovrsna saznanja ne odnose ni na filozofiju, ni na umjetnost!

Ovakav radikalni preokret rutinskog povezivanja svih duhovnih emanacija sa specifičnostima regiona i demografskim karakteristikama ljudstva organiziranog u različitim kolektivnim socijalnim formama, nužno je, u metodološkom smislu, da relativizira validnost dominantnih koncepcija utemeljenih upravo na tim momentima. Isto tako, rigoroznim insistiranjem na autonomnom karakteru samog filozofskog i umjetničkog kapaciteta - mentalan i umski, receptivan i ekspresivan! - otvara se polje za razumijevanje filozofije u njenom najkoncentriranijem destilatu, *in nuce*. Univerzalna narav ovog kapaciteta, kao antropološka konstanta, nigdje nije toliko jasno izolovana u toliko visokom procentu molekularne čistoće kao što je to u filozofiji Sokrata, Platona, Aristotela, formulirana prije 2300 godina u regionu istočnog Mediterana. Koji su činitelji odredili da se to dogodi upravo ondje, upravo tada, i da svoj autentičan izraz dobije upravo kod ovih triju muževa - predstavlja izvanredno uzbuđujuće pitanje, koje zahtijeva analitičku inteligenciju od najvišeg ranga: no, to uopće nije apsolutno ni filozofsko pitanje! Eventualna precizna i uvjerljiva rekonstrukcija svih bitnih činitelja kognitivno predstavljat će značajno saznanje i doprinos određenih nauka: no ni najmanje neće pomoći razumijevanju *filozofskog sadržaja kao izraza geografskih i historijskih osobenosti*.

Klima i historija ne filozofiraju i ne tvore umjetnost. Oni samo sačinjavaju podlogu, pletu mrežu uvjeta i pretpostavki filozofiji i umjetnosti, da ove ožive i da se razviju. Kao što sjeme nikne kada je ovo posijano na odgovarajućem tlu: no sami plod sa svim

njegovim biljezima nije rezultat tog tla. *Niti jedna podloga ne stvara, niti oblikuje biljku koja niče od sjemena posijana u toj podlozi!* Zaista, hrast ili bor bit će veći ili manji u zavisnosti od suodnosa potrebnih minerala tla/podloge, od geografskih koordinata, od klime, od količine vlažnosti, od vjetrova (...)! No, svi ovi uslovi zajedno ne određuju šta će niknuti, niti pak određuju izgled onoga što nikne! U maksimalno povoljnim uslovima, u umjereno povoljnim, u relativno nepovoljnim uslovima, svejedno: hrast će biti hrast, bor će biti bor! Raskošan, vitak, sreden, zakržljao, - ovo da, ondje će biti razlika; no identitet stabla neće biti promijenjen! Najveća greška svih environmentalističkih teorija je ona koja zastupa da okolnosti *stvaraju!* U filozofiji empirizma, istu kapitalnu grešku je napravio Džon Lok sa notorno znanom formulacijom *Tabula rasa* – kojom se ilustrira teza o čovjekovom umu kao *Čista tabla, kao prazan list hartije!*? *Kao da život, taj jedinstveni i veliki pisac, lično piše svoje književne tvorevine, ispunjava knjigu svakom čovjeku u suglasju s njegovim ličnim osobnim iskustvom! Život poput velike štamparije, ljudi poput knjiga! No knjige koje sami nisu napisali niti jednu riječ, nisu opjevali niti jedan jedinstveni svoj stih! Ne, zaista poezija ne priliči empiristima!* U odjeku ovog iznenadnog i, za empirizam, sasvim neodgovarajućeg pjesničkog nadahnuća, i Džon Lok i njegovi sljedbenici, prave svoju kobnu grešku, zato što su nesuđeni pjesnici zaboravili jedan ključni detalj: *Iskustvo je nepismeno!*

Iskustvo je totalni analfabeta. Ono ne zna ni čitati, niti umije pisati! Niti stradati, niti se diviti; niti je plemenito, niti je zlobno; niti je časno, niti je podmuklo! Iskustvo je samo *tlo* u kome se sadi pojedinac – *sjeme!* Nijedna biljka ne nikne od *tla*, već od *sjemena!* Kazano sasvim precizno: *tlo* ne određuje šta će niknuti; već koje je sjeme posijano, to će i niknuti! I filozofija ne nikne od *historijskih okolnosti*, već od

sjemena čovjekova uma posijana i odrasla u određenim historijskim okolnostima!

Sjeme vrline, besmrtnosti duše i pravednosti, prisutno u umu svih ljudi, bijaše posijano u maksimalno povoljnim uslovima upravo na Balkanu i u Anadoliji, u arealu istočnog Mediterana, i ondje se razvilo u najreprezentativnijoj formi! Njegujući ova fascinantna „stabla“ svoje filozofije, Sokrat, Platon i Aristotel odnjegovaše tri noseća stuba kojima se podupire svod mentalnog neba svih ljudi, za svagda i za svugdje!

Zbog toga, ta tri stuba/stabla u ovoj knjizi razumiju se kao univerzalne konstante čovjekovog mentalnog kapaciteta, fokusirana kao dar, filozofski genij čovjekovog roda. Upravo se time objašnjava činjenica što su vrlina, besmrtnost duše i pravda bliske i čak zajedničke teme svim narodima i svim kulturama.

Iz ovoga proizilazi da ukoliko svaki pokušaj prisvajanja filozofije prema regionalnim i nacionalnim kriterijima u principu predstavlja nasilje nad činjenicama i ne može se smatrati opravdanim, onda insistiranje na kvalifikativ *zapadna filozofija*, predstavlja dvojno nasilje nad činjenicama i apsolutno se ne može tolerisati u filozofskoj publicistici. S jedne strane, on ignoriše opći princip univerzalnog karaktera filozofije kao zajedničke osnove čovjekova odnosa prema temeljnim kategorijama samosvijesti, predstavljenog u tri centralna stuba, no potpuno zaboravlja činjenicu da je metodološki posve neodgovarajuće da se primjenjuju regionalni kriteriji za relevantne interpretacije filozofije, koja nije ni fragmentarna, ni regionalna pojava. S druge strane, kvalifikativ *zapadna filozofija*, kao što smo vidjeli, predstavlja izravni falsifikat i ideološki sistematski proizvedenu neistinu; sebe samog diskvalifikuje, odnosno postaje diskvalifikativ!

Preveo s makedonskog:
Hasan Džilo